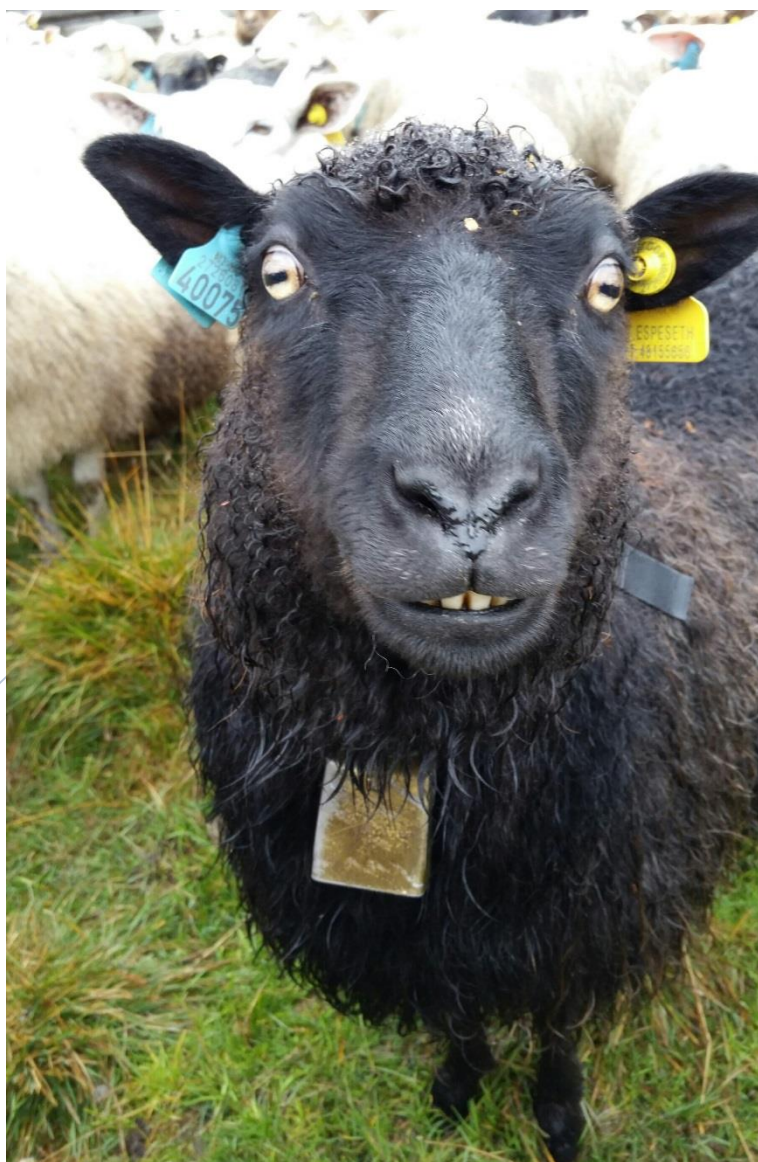

03.12.2018

Beitebruksplan

Nes kommune

Vedtatt av Nes kommunestyre 07.02.2019

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	2
2	OVERORDNA MÅL OG RAMMER	3
2.1.1	Nasjonale mål	3
2.1.2	Regionale og lokale mål.....	3
2.2	Aktuelle lover og forskrifter	3
2.3	Lokale bestemmelser	4
2.3.1	Gjerding	4
2.3.2	Båndtvang for hund.....	4
3	BEITEBRUK I NES – HISTORIKK OG FAKTA	5
3.1	Arealgrunnlaget.....	5
3.2	Dyretall	5
3.3	Utmarkbeitets omfang og verdi	6
3.4	Beitekvalitet og beitekapasitet.....	8
3.5	Beiteretter	9
3.6	Betydning for kulturlandskap og biologisk mangfold.....	9
3.6.1	Verdien for reiselivet og kommunen.....	9
3.6.2	Skiheiser og skiløyper til beite	9
4	UTFORDRINGER KNYTTET TIL BEITEBRUK	10
4.1	Beiteretten	10
4.2	Gjengroing	10
4.3	Rovvilt.....	11
4.4	Tapsårsaker	12
4.4.1	Sykdom	12
4.4.2	Ulykker.....	12
4.4.3	Rovdyr.....	13
4.4.4	Løshunder	13
4.5	Tekniske innretninger.....	13
4.6	Organisering av beitelagene/sankelaget.....	13
5	VEDLEGG.....	15

1 INNLEDNING

Nes kommune vedtok 19.05.2016, kommunestyre-sak 20/16, strategisk næringsplan med tilhørende handlingsplan. Ett av tiltakene var at det skulle utarbeides en beitebruksplan for Nes kommune.

Utmarksbeiting er en viktig del av ressursgrunnlaget for landbruket i Nes og en viktig velferdsfaktor for husdyrene. Bakgrunnen for å utarbeide en beitebruksplan er en arealbruk i stadig endring. Utmarksområdene i Nes har flere sterke arealinteresser som beitebruk, reiseliv, friluftsliv og hyttebygging. Situasjonen er i dag preget av økt konfliktnivå mellom beitebruk og rovviltpolitikk, økende press på utmarka gjennom hyttebygging og økt turisttrafikk, samt gjengroing av områder som tidligere ble beitet eller hogd. Beitebruken i Nes er omfattende, og for mange avgjørende for å drive næring. Det er derfor viktig å få beitebruken med i plansammenheng.

Formålet med beitebruksplanen:

1. Dokumentere beitebruken i utmark, og synliggjøre verdiskapningen.
2. Synliggjøre felles interesser og konflikter i utmarka.
3. Synliggjøre behovet for å ta vare på beiteressursene i framtida.
4. Komme med tiltak som styrker beitebruken og reduserer konfliktnivået.
5. Være et grunnlag for annet planarbeid i kommunen.

Beitebruksplanen er utarbeidet som en temaplan og skal legges til grunn når kommunen utarbeider kommuneplanens arealdel, kommunedelplaner og reguleringsplaner og ved andre politiske beslutninger som berører utmarksområdene.

Beitebruksplanen er utarbeidet av Nes kommune med faglige innspill fra Nes Sau og Geit, Nes Bondelag og Foreningen Nes Sankelag.

Det er gitt Utrednings- og tilretteleggingsmidler fra Fylkesmannen i Buskerud til utarbeiding av beitebruksplanen.

2 OVERORDNA MÅL OG RAMMER

2.1.1 Nasjonale mål

I Meld. St. 11 (2016-2017) blir det understreket at utmarksbeite er en stor ressurs og regjeringen vil legge til rette for økt bruk av norske fôrressurser, herunder utmarksbeite.

Det er et mål å sikre et åpent og variert jordbruks- og kulturlandskap, og å sikre at et bredt utvalg av landskapstyper, særlige verdifulle biotoper og kulturmiljøer ivaretas og skjøttes. Et av virkemidlene er tilskudd til dyr på beite gjennom generelt beitetilskudd og utmarksbeitetilskudd under ordningen produksjonstilskudd i jordbruket.

2.1.2 Regionale og lokale mål

Med utgangspunkt i nasjonale mål og Regionalt næringsprogram for landbruket i Buskerud er følgende satsingsområder og mål relevante i denne saken:

Mål: Økt matproduksjon.

- Styrke den grovforbaserte husdyrproduksjonen.

Mål: Grønt reiseliv.

- Økt verdiskaping basert på mat-, kultur, natur og aktivitetsbaserte opplevelser, med fokus på profesjonalisering av tilbudene.

Mål: Fjellandbruket.

- Opprettholde levende fjellbygder i Buskerud med aktivt landbruk
- Høyere verdiskaping i fjellandbruket med utgangspunkt i mat- og utmarksressurser, opplevelser og landskap
- Ivareta kulturlandskap og biologisk mangfold i fjellet.

Mål: Kulturlandskapet

- Opprettholde et åpent og variert kulturlandskap i alle deler av fylket.

Overordnet mål for landbruket i Nes i strategisk næringsplan 2016-2026:

Nes kommune skal gi landbruket mulighet for å øke kommunens verdiskaping, sysselsetting, bosetting, og være en grunnpilar for å sikre verdier for kommende generasjoner.

En viktig strategi og satsingsområder:

Bidra til å opprettholde beitebruken i utmarka for å hindre gjengroing.

Aktuelle tiltak er å utarbeide en beitebruksplan og ha fokus på gjerder og bruk av gammel beitemark.

2.2 Aktuelle lover og forskrifter

Beitebruk i utmark er i større eller mindre grad berørt av over 30 lover. Plikter og retter i forbindelse med beitebruk er i tillegg regulert av et betydelig antall forskrifter, hjemlet i ulike lover.

I LNF-områdene (landbruks-, natur- og friluftsområder) reguleres forholdet mellom landbruksinteresser, frilftsinteresser og naturverninteresser av særlover som for eksempel beiteoven.

Kort presentasjon av de viktigste lovene som styrer arealbruken i utmarka og som har betydning for beiteinteressene finnes i vedlegg 1.

2.3 Lokale bestemmelser

2.3.1 Gjerding

Kommunale vedtekter om gjerdehold/bruk av piggråd.

Statens Dyrehelsetilsyn fattet 06.05.1998 følgende vedtak med hjemmel i Dyrevernloven § 29.3:

Kommunestyret i Nes sitt vedtak 16.04.1998 om forbud mot bruk av piggråd som gjerdemateriale i utmark, og forbud mot bruk av piggråd i gjerde mellom utmark og innmark med unntak av områder hvor storfe beiter, stadfestes.

Generelle bestemmelser om gjerdehold i kommuneplanens arealdel vedtatt 21.06.2018, pkt. 2.1.7:

1. Oppsetting av gjerde skal skje etter følgende regler, dersom annet ikke er sagt i reguleringsplan:
  - Som skjerm mot tilgrensende tur-/gangveger, stier, løyper ol.
  - Inntil 30 % av tomta, maks. 400 m² inkl. hovedhytta kan gjerdes inn eller det kan oppføres inntil 80 m gjerde (uten inngjerding).
  - Ved inngjerding av tun kan, om nødvendig, tillatt inngjerding økes til inntil 40% av tomta.. (Gjelder når avstanden mellom bygg i tun er mindre enn 8 m).
  - Dersom avstand mellom hovedhytte og anneks er mer enn 8 m, kan anneks inngjerdes separat og med en gjerdeavstand på inntil 2 m fra veggiv. Slik inngjerding teller ikke med i det samlede arealet.
  - Når felles grensegjerde ikke benyttes, skal avstand mellom gjerder være min. 4 m.
  - Gjerdehøyden skal være mellom 1,1 m og 1,4 m. Midlertidige gjerder/stengsler/elektrisk tråd tillates i beitesesongen, under forutsetning om daglig tilsyn og påkoblet strøm. Gjerder skal utføres slik at dyr ikke kommer til skade. Gjerder skal vedlikeholdes.
  - Portaler tillates ikke på grunn av adkomst for utrykningskjøretøy.
  - Kommunen kan pålegge grunneier å sette opp gjerde som sikring.
2. Som alternativ til bestemmelsene i pkt. 1 kan det søkes om å gjerde inn hele eller naturlige deler av et hyttefelt. Kriteriene for slik søknad må framgå av reguleringsbestemmelsene for hyttefeltet.

I private reguleringsplaner for hytteområder vil det vanligvis være egne bestemmelser om gjerdehold.

2.3.2 Båndtvang for hund

Forskrift om hundehold i Nes, ikraftttredelse 01.07.2007:

§ 2. Utvidet båndtvang av hensyn til husdyr på beite.

I Nes kommune er det, i tillegg til ordinær båndtvang f.o.m. 1. april t.o.m. 20. august, utvidet båndtvang av hensyn til beitende husdyr i tiden 21. august t.o.m. 30. september.

3 BEITEBRUK I NES – HISTORIKK OG FAKTA

3.1 Arealgrunnlaget

Nes kommunes areal er på ca. 810 000 dekar. Av dette er ca. 34 000 dekar vannareal og 776 000 landareal. Landarealet er for det meste skog og utmarksareal som benyttes til beite, jakt, fiske og friluftsliv. Det finnes flere verneområder i kommunen, med Vassfareet som det største og mest kjente området. 23 860 daa er vernet som naturreservat og landskapsvernområder.

Beitebruken i kommunen omfatter både fjellbeite og skogsbeite. Fjellbeite er beitevidder som i hovedsak ligg over barskogsgrensa. Bjørkebeltet blir også regna som fjellbeite.

Vegetasjonen på fjellbeite og skogsbeitet varierer. Vegetasjonskartlegging gir en detaljert omtale av vegetasjonen i et område. Fra vegetasjonskartlegginga kan det lages temakart som viser mulige konfliktområder mellom beitebrukere og andre interessenter, samt beitekvalitet for de ulike dyreslaga som storfe og småfe. Disse kartene er nyttig redskap når en skal vurdere konsekvenser for beitebruken gjennom utbygging og ny eller utvida aktivitet i utmarksområda.

3.2 Dyretall

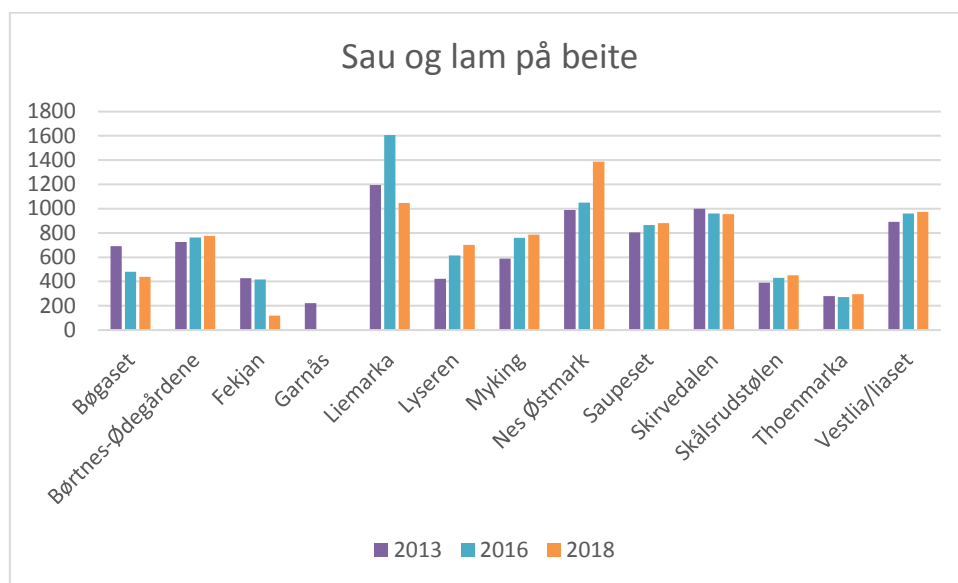
Tabell 1 viser utviklingen av antallet husdyr i Nes fra 1969 og til 2017:

	1969	1979	1989	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017
Storfe i alt	758	819	766	659	620	554	552	652	707	728	740	870
Kyr i alt	342	265	281	254	220	196	200	237	264	274	291	335
Mjølkekyr	..	..	..	228	..	174	168	196	211	213	218	240
Ammekyr	..	..	..	26	..	22	32	41	53	61	73	95
Andre storfe	416	554	485	405	400	358	352	415	443	454	449	535
Sauer over 1 år	2707	3384	4464	4805	4963	4615	3811	3629	3664	3628	3819	3977
Mjølkegeiter	..	0	..	0	0	0	0	0	0	0	0	0

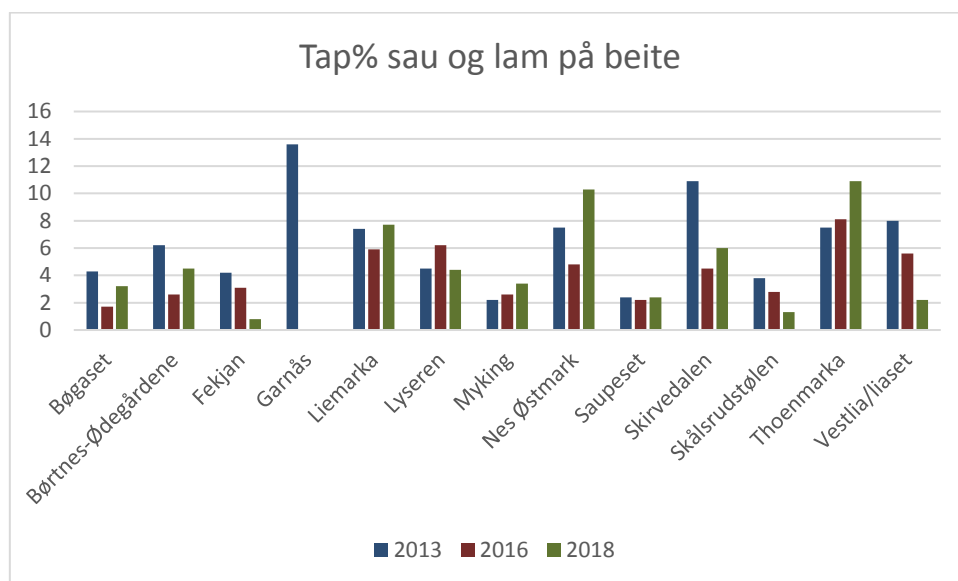
Tabell 1 Utvikling i antall husdyr i Nes, Kilde: SSB

I følge søknad om produksjonstillegg høsten 2018, er det i tillegg 45 alpakkaer og 41 geiter (ikke mjølkegeiter) i Nes.

3.3 Utmarkbeitets omfang og verdi

Figur 1: Antall sau og lam på beite i de forskjellige beiteområdene i kommunen i 2013 2016 og 2018.

Figur 2: Prosent tap av sau og lam på beite i de forskjellige beiteområdene i kommunen i 2013, 2016 og 2018.

For å beregne verdien av utmarksbeite kan en se på fôropptak, ull og kjøttproduksjon. I tillegg er ringvirkningene til storsamfunnet, reiselivsbedrifter, hytteeiere, turister o.l. gjennom et «åpent kulturlandskap» viktig.

Verdien av utmarksbeite i Nes utgjør omtrent 9,0 mill. kr/år fordelt på fôrutttak fra utmarksbeite ca. 2. mill. kr., ulike beitetilskudd ca. 3,5 mill. kr., i tillegg kommer verdien av kjøtt- og ullproduksjon på ca. 3,4 mill. kr. Denne ressursen utgjør en vesentlig del av driftsgrunnlaget på mange gårdsbruk.

Beiteressursen er en fornybar ressurs. Nes har lenge hatt en stor beitebasert husdyrproduksjon. Utnyttinga av utmarka i samband med husdyrhold var på sitt høyeste i siste halvdel av 1800-tallet. Dette skyldes bl.a. den sterke økningen i folketallet. Flere munnar skulle mettes, eksisterende gårder ble delt og ny jord ryddet. Utover på 1800-tallet fant det sted en streng regulering av beitebruken i Nes med bl.a. detaljerte grenser mellom beiteområder og bestemte datoer for når de ulike beiteområdene kunne tas i bruk. Storfe, sau og geit var vanlige beitedyr. Tidligere ble det også høstet vinterfôr i utmarka. Dette opphørte tidlig på 1900-tallet.

Bruken av utmarksressursene har vært, og er fortsatt, en viktig ressurs for landbruksnæringen i Nes. Gjennom tidene har seterdrift og beite i utmarka bidratt til å gi grunnlag for et husdyrhold ut over det en kunne hatt med kun bruk av jordbruksressursene nede i dalen. Med krav om et mer rasjonelt og spesialisert landbruk gikk husdyrholdet samlet sett ned. Bruken av utmarksbeite var tidligere knyttet til setrene, med storfe og geit som de viktigste beitedyrene. I dag er det saueholdet som er den dominerende næringa til å benytte utmarksbeite i Nes. Den tradisjonelle setringa med ku er borte. I 1995 var det 11 bruk som drev setring, i dag er det bare 1 bruk igjen. Endring av dyresammensetningen på beite i utmarka har også ført til endring av utnyttelsen av beitet.

År	Storfe	Herav melkekyr	Sau	Geit
1855	3008		4868	2902
1900	2725		2473	1160
1974	763	246	2531	29
1984	952	337	5239	25
1995	854	281	5631	5
2000	741	246	6104	
2011	839	218	5038	
2014	867	254	4642	

Dyretallene som fremkommer i tabellen ovenfor kan ha avvik fra år til år, da de henger sammen med de til enhver tids definisjoner i forhold til søknad. Men de viser i hovedtrekk utviklingen av mengden dyr i næringen. Dyretall for 2015-2017 går fram av tabell på side 5.

Totalt høstes ca. 0,7 mill. fôrenheter av småfe i utmarka i Nes hvert år. Det er tatt utgangspunkt i 75 beitedager og et fôropptak på 1,0 f.e. per dag for sau og lam (jfr. Erling Skurdal, 1997. Beiting i utmark), dvs. 75 f.e. per beitedyr og med ca. 9.000 sau og lam på beite tilsvarer dette 675.000 f.e. Hver fôrenhet kan verdsettes til kr 3, så dette tilsvarer en verdi på ca. 2.0 mill. kr. For å dyrke tilsvarende fôrmengde med grovfôr kreves ca. 2.100 daa fulldyrket jord. Det er da tatt utgangspunkt i 320 f.e./daa grovfôrproduksjon på fulldyrket jord (jfr. Erling Skurdal, 1997. Beiting i utmark). I følge søknad om produksjonstillegg ble det sluppet 324 storfe på utmarksbeite i Nes. En anslår at 2/3 av disse var voksne dyr. Beitedøgn settes til 60 pr. dyr og foropptak på 7,5 f.e./dag for voksne og 3,5 f.e./dag for kalver. Dette utgjør et samlet foropptak for storfe på ca. 120.000 f.e. i løpet av beitesesongen. Dette utgjør en verdi på ca. 360000 kr. Og tilsvarer ca. 375 daa fulldyrka jord. Til sammenligning er det i Nes i dag ca. 10 500 daa fulldyrka jord, 400 daa overflatedyrka jord og 5 600 daa innmarksbeite (Kilde: Skog og landskap, 2015. Jordregister for Nes). Høstingen av fôr i utmark utgjør ca. 25 % av ressursgrunnlaget for jordbruksproduksjon i kommunen.

Beitetilskudd:

Totalt ble det i 2016 utbetalt 3.5 mill. kr i tilskudd i forbindelse med dyr på utmarksbeite i Nes. Dette er fordelt på de to ordningene produksjonstilskudd i jordbruket (PT) og regionale miljøprogram for jordbruket i Buskerud (RMP). For PT ble det utbetalt 0.8 mill. kr for tilskudd til dyr på beite (minst 12 uker) og 1.6 mill. kr for tilskudd til dyr på utmarksbeite (minst 5 uker). Godkjente beitelag kan søke

driftstilskudd pr. dyr av sau, geit, storfe og hest sluppet på utmarksbeite. Totalt ble det utbetalt ca. kr 130 000 i tilskudd til organisert beitebruk i Nes.

Kjøttproduksjon:

Produsert kjøttverdi i løpet av en beitesesong er vanskelig å beregne. I 2017 ble det levert 144 tonn kjøtt fra sau/lam fra Nes til kjøttsamvirke og private slakterier (Animalia, 2018. Kommunestatistikk kjøtt - tilskuddsberettiget slaktemengde). Ved en utregning av 6.000 lam på utmarksbeite i gjennomsnittlig 75 dager med en tilvekst på 115 g i snitt pr. dag, gir dette 52 tonn lammekjøtt. Med en gjennomsnittlig avregningspris på 46 kr/kg, inklusive tilleggspriser i Nortura, gir dette en verdi på cirka 2.4 mill. kr.

Ullproduksjon:

Totalverdi av ulla, med utgangspunkt i gjennomsnittspris, gir en verdi på 1,0 mill. kr. I dekningsbidragskalkyler, utarbeidet av Norsk Institutt for landbruksøkonomiske forskning 2010/2011, regnes det 0,22 kg ull pr. kg produsert kjøtt. Gjennomsnittsprisen på ull har vært knapt kr 30 pr. kg de siste årene. Med utgangspunkt i kjøttleveransen for 2008 gir dette totalt 31 tonn ull. Tallmaterialet viser hvilken betydning utnytting av utmarksressursene har for landbruket i Nes. I tillegg til den direkte produksjonen kommer sysselsetting innen landbruksrelaterte næringer, utstyrsleverandører m.m. Uten utnytting av utmarksressursene måtte husdyrholdet reduseres, og sysselsettingen innen landbruket ville vært lavere.

3.4 Beitekvalitet og beitekapasitet

Beitebruken i kommunen omfatter både fjellbeite og skogsbeite. Den eneste systematiske redskapen vi har for å vurdere kvaliteten av et utmarksbeite er en inndeling av vegetasjonstyper som sier noe om beiteverdien. Den aktuelle beiteverdien kan være begrenset av høy dekning av høye urter, bregner og vier. Et beitekart vil vise den potensielle verdien som kan oppnås gjennom kultivering. Dataene om beiteverdi bør samles inn og i større grad brukes i arealplanleggingen i kommunen, spesielt ved omdisponering av areal til utbyggingsformål.

Beitebruken har gjennom tidene bidratt til å skape og opprettholde et særpreget kulturlandskap i utmarka og i stølsområdene. Beitedyra har holdt vegetasjonen nede og skapt åpne landskap med nyttbare urter og grasarter. I stølsområda var det i tillegg til beiting også mye vedhogst. Det var tidligere vanlig å videreforedle mjølk på stølene ved ysting og da var det bruk for store mengder ved.

De ulike husdyrartene beiter på ulik måte. De foretrekker ulik type fôr, grasarter, løv etc. og former landskapet på ulik måte. Område med sambeite vil også ha et eget særpreg. Beiting med to eller flere dyreslag gir bedre utnytting av et beiteområde, og ulikt valg av beiteplanter og beitested.

Biologisk mangfold er knytt til artsmangfold og produktivitet i vegetasjonen. Beitebruk over lang tid skaper en artsrik vegetasjon. Dette er tydelig dokumentert bl.a. i <http://folk.uio.no/atlemy/sauindeks.htm> som er en rapport som har sett på sammenhenger mellom beite på utmark med sau og innvirkning på økologien i alpine områder. Rapporten viser bl.a. at vegetasjonen ikke er stabil i seg sjøl, og med redusert beitebruk vil landskapet gå tilbake til det opphavlige. Dette er synlig i dag i stølsområda og i fjellområda. Busker, kratt og skog tar over i de områdene der beitetrykket reduseres, og potensialet for bl.a. småviltjakt blir også redusert.

Småfeite i skog etter hogst er gunstig med tanke på å holde grasvegetasjonen nede for å få opp igjen ny skog.

3.5 Beiteretter

Beiteretten er i dag befestet gjennom sedvane, hevd og lovverk. Opprinnelig er beiteretten etablert gjennom generasjoners bruk av ressursene i utmarka. I denne planen blir det ikke tatt stilling til beiterettighetene til hvert enkelt bruk i kommunen.

Kart over tekniske installasjoner (saltplasser, samlekvæver, gjeterbuer mm), se vedlegg 2-6.

3.6 Betydning for kulturlandskap og biologisk mangfold

3.6.1 Verdien for reiselivet og kommunen

Reiselivsnæringa i Norge omsetter for over 100 milliarder kr i året og utgjør over fem prosent av all produksjon i fastlands-Norge. Hva vil skje om Norge gror att? Turistene sine favorittvegstreknings står i fare for å bli grønne tunneler i skogen. Kulturminne og biologisk mangfold – som utgjør en viktig bit av det norske kulturlandskapet blir forringet.

Problemstillingen med gjengroing foregår i særlig høydelaget 900-1200 moh. Dette er områder der det tidligere var snaufjell, og skogen er i ferd med å etablere seg. For reiselivsnæring er området av de mest viktige for at turistene skal få en god opplevelse av å være i fjellet. Å holde landskapet åpent uten beitedyr er i praksis urealistisk.

Reiselivsnæringa må tilby opplevelser som gir minner for livet. Å møte beitedyr er i seg sjøl en attraksjon for mange turister, norske som utenlandske. Husdyr som beiter fører til matproduksjon og hindrer at Norge gror igjen. Lokal matproduksjon i levende bygder er viktig for norsk identitet og matkultur. Lokal mat i levende bygder styrker den norske reiselivsopplevinga ytterligere. Det foregår en tydelig satsing på småskala reiseliv. Dette reiselivet er avhengig av en økt innsats på landskapsskjøtsel, først og fremst gjennom utmarksbeiting, for å hindre at gjengroinga stjeler turistens utsikt.

Mange hytter i Nes, og turister som kommer til Hallingdal, gir et stort kundegrunnlag som bruker utmarka som arena for opplevelser. Landbrukets næringsutøvere eier i stor grad utmarka, noe som igjen gir muligheter for tilleggsnæringer. Det kan oppstå konflikter mellom tradisjonelt landbruk og opplevelsesbaserte næringer, men i stor grad er mulighetene større enn utfordringene. Det er behov for at landbruket integreres tettere i kommunens øvrige reiselivssatsing for å få til en helhetlig satsing og gode samarbeidsformer.

3.6.2 Skiheiser og skiløyper til beite

Områder til skiheiser og skiløyper kan utnyttes til bl.a. beite om sommeren. Dette er store områder som er ferdig rydda for brisk, vier og skog. Skiheisen/skiløypa vil være en positiv miljøfaktor og redusere behovet for krattknusing og pussing om høsten. Skiløypene og skiheisen vil også framstå som mer miljøvennlig med mindre sår i landskapet sommerstid.

4 UTFORDRINGER KNYTTET TIL BEITEBRUK

4.1 Beiteretten

Mange beitebrukere er av den oppfatning at beiteretten er så sterk at ingen kan rokke ved den. Rent juridisk er dette i stor grad riktig, men i praksis reduseres areal med beiterett gjennom omdisponering av utmarksområder til andre formål, som for eksempel hyttefelt, masseuttak, skytefelt, motocrossbane og andre formål. Mange har derfor fått erfare hvor problematisk det kan være å drive beiting i slike områder. Dermed kan beiteretten i realiteten bli borte fra et område, ofte uten at beitebruker eller beitelaget har kommet med innvendinger. Gjennom økt utbygging i utmark, vil også arealkonfliktene øke. I forbindelse med omdisponering av utmarksareal til hyttefelt eller andre formål, blir beiterett og gjerdeplikt ofte glemt eller sett bort fra.

Det er i dag ca. 3.500 hytter i kommunen. I tillegg er det satt av areal til flere hyttetomter gjennom vedtatte planer. Det største pressområdet har vært Natten/Tverrlia. Her er store arealer omdisponert til hytter, skianlegg og annen turistvirksomhet. Ved revidering av kommuneplanens arealdel er avsetting av areal til nye utbyggingsområder et sentralt tema. Utbygginger og hyttefelt medfører økt trafikk i utmarksområdene, noe som er forstyrrende på både vilt og beitedyr. For beitenæringen generelt er det en fordel med konsentrert hyttebygging framfor et tilsvarende antall hytter spredt utover flere større beiteområder. Dette gjelder også for viltet, med hensyn til trekkveier og generell ro i beiteområdene.

I pressområdene vil det ofte oppstå interessekonflikter mellom grunneier- og utbyggingsinteressene, som ofte er sammenfallende på den ene siden, og beite-/jaktinteressene på den andre siden. Ved omdisponering av areal til andre næringsformål, har en ofte sett at grunneierinteressene går foran beiteinteressene. Dette er en kilde til uenighet, også innad i landbruksnæringen.

Opprettelse av kjerneområder for rovdyr kan også være med på å øke konflikten mellom beiterettighetshavere og forvaltningen. Mattilsynet kan vedta at beitebrukere ikke kan ha dyrene sine i områder hvor det er høye tap grunnet rovdyrangrep. Dette vil føles som et tap av beiteretten for dem det gjelder. Dette er en aktuell problemstilling for enkelte beitebrukere på østsiden.

4.2 Gjengroing

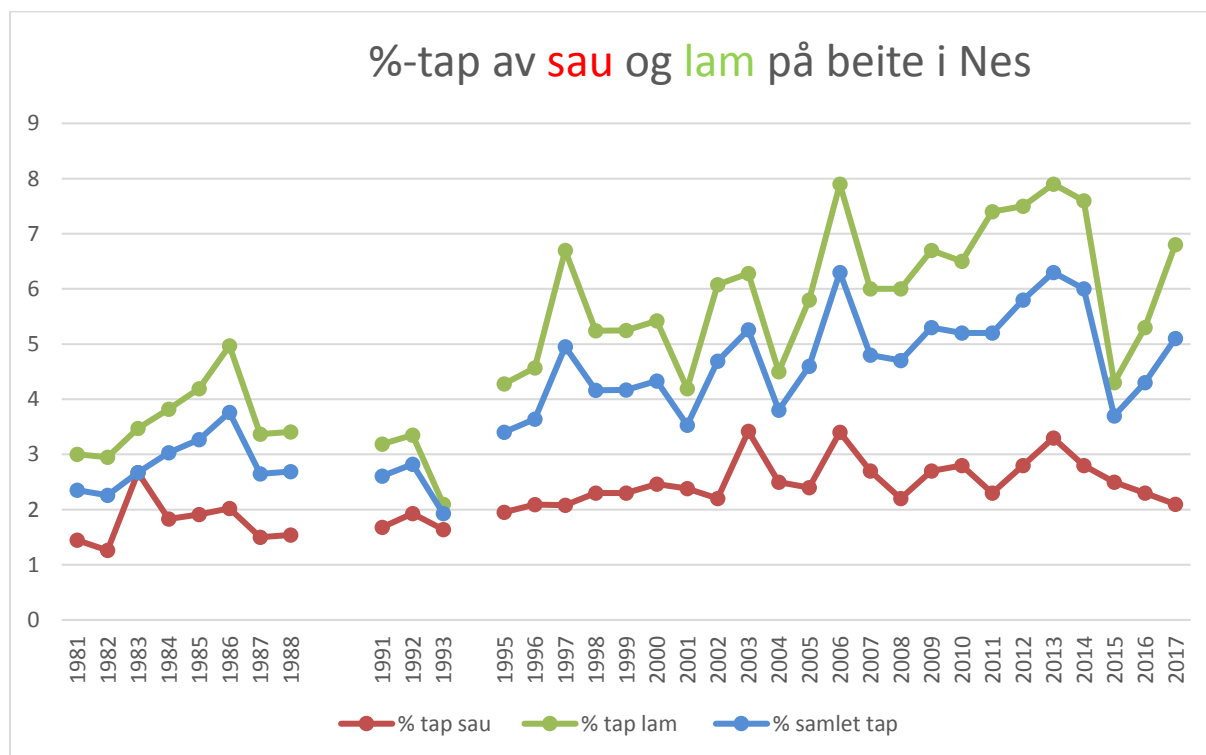
Den samla utnyttingen av trær og undervegetasjon er mange steder for lav til å holde skogen borte, slik at gjengroing skjer med stor fart. Det største problemet ved naturlig gjengroing, sett fra en beitebrukers ståsted, er at det blir for tett mellom trærne. Tilgjengeligheten til beitet blir dårligere og planteproduksjonen redusert på grunn av at lite lys slipper ned i skogbunnen. Skogen vil over tid tynne seg selv. Men dette er prosesser som tar lang tid. Tilgroing med einer er et problem rundt de fleste setervoller.

Foto 1: Sau på beite på setervoll som er i ferd med å gro igjen med einer. Foto Svein Magne Bråten Juvhaugen

4.3 Rovvilt

Da rovdirene nærmest var utryddet utpå 1900-talet på grunn av jakt, ble det mulig å legge om driften til et ekstensivt utmarksbeite med mindre tilsyn. Figur 2 viser tap av sau og lam i Nes i 2013 og 2016. Figur 3 viser utviklingen i tap av sau og lam på beite. Det har vært en gradvis økning i tapsprosenten – mens det på 1980-tallet var et samlet årlig tap 2-4 %, er det samlede årlige tapet var 5,1 % i gjennomsnitt siste 15 år. Det er spesielt tapsprosenten på lam som er høy, 7.9 % i 2006 og 2013. Normaltapet er det tapet av husdyr som erfaringsmessig inntreffer i en besetning på utmarksbeite. I 2016 var normaltapet i Buskerud på 2 % (fjellbeite) – 3 % (blandingsbeite) [Fylkesmannen i Buskerud, 2016], mot 4,3 % i Nes.

Figur 3: Utviklingen i prosent tap av sau og lam på beite i kommunen. Tap sau (rød), Tap lam (grønn) og samlet tap (blå).

Dagens forvaltning av våre rovviltarter bygger på Stortingsmelding nr. 15 (2003-04) *Rovvilt i norsk natur* og *Rovviltforliket av 2011*. Målsettingen er å sikre overlevelsen av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn i norsk natur, samt deres leveområder. Samtidig ble det fastsatt grenser for åtte forvaltningsregioner for rovvilt. *Buskerud* er en egen forvaltningsregion, region 3, som styres av en politisk valgt rovviltneemd (representanter i Fylkestinget). Dersom bestandsmålet for en region er oppnådd, er det den regionale rovviltneemda som har ansvaret for forvaltningen av arten.

Forvaltningsområdene for ulv, bjørn, jerv og gaupe i Norge ble fastsatt i 2003-04, med justering av grensene for jerv og gaupe i 2011. Forvaltningsområde for gaupe inkludere Nes kommune. Innenfor disse områdene skal rovdyr ha prioritet, utenfor disse områdene skal beitedyr ha prioritet. Dette innebærer blant annet at rovdyrrområdene er prioriterte yngleområder for rovvilt, og innenfor disse forvaltningsområdene vil dermed virkemidler være rettet mot beitedyr, for eksempel i form av støtte til inngjerding, tidlig nedsanking av beitedyr osv.

Buskerud har ikke forvaltningsområder for *ulv og bjørn*, og man kan si at hele fylket er beiteprioritert med tanke på disse to rovviltartene. Generelt gjelder at vedtak om felling av rovvilt bare kan gjøres dersom det ikke finnes annen tilfredsstillende løsning (§§ 9 og 10 i rovviltforskriften). Andre forebyggende tiltak skal derfor vurderes først.

På grunn av økt rovdyrbestand og økt andel av streifindivider, har konfliktnivået økt mellom forvaltningen og beitebruksnæringen. Fylkesmannen har mulighet til å gi fellingstillatelse på skadedyr i beitesesongen, og hver sommer gis det flere fellingstillatelser i fylket. I Nes er det dokumentert husdyrtap som skyldes *rev, kongeørn, ulv, bjørn, gaupe og jerv*. På grunn av streifdyr av bjørn og ulv, kan det enkelte år i enkelte områder bli høye tap. Dette gjelder begge sider av dalføret. Tapet varierer mye fra år til år, se figur 3. I Nes fikk 22 bruk utbetalt erstatning av tapt sau og lam på beite på til sammen kr 744.441,- i 2013. I 2015 var tapet betydelig lavere.

Bruk av kadaverhundekvipasjer øker sannsynligheten for å avdekke tap og tapsårsaker på et tidlig tidspunkt, noe som kan være avgjørende ved skadefelling, samt for å dokumentere rovdyrskade og påfølgende erstatning.

4.4 Tapsårsaker

Tapsårsakene kan deles i 4 grupper; sykdom, ulykker, rovdyr og løshunder. På samme måte som med totaltapet av dyr på beite, vil fordelingen av mellom disse gruppene variere fra år til år.

4.4.1 Sykdom

Det fines mange sykdommer som kan gjøre seg gjeldende hos dyr på beite. Snylter, inn- og utvortes, kan føre til ulike dødelige sykdommer. Betennelser i ulike organer som jur, mage/tarm, ledd mm kan gi plager, eller hvis dyra ikke blir behandlet før til død. Forekomsten av sykdommer varierer mye mellom år og områder, men også med helse- og allmenntilstanden ved slepping, klima, vegetasjon mm. En del sykdomstyper kan en forebygge ved god fôring og godt stell, vaksinerings og snylterbehandling. For det meste skjer dette før beiteslipp, men en viss oppfølging av akutte tilfeller er også aktuelt i beitetida.

4.4.2 Ulykker

En like stor gruppe av tapsårsaker er ulykker. Ulike undersøkelser viser at slike tap kan skyldes naturlige forhold i beiteområdet, som myrhull, jordhull, skårfeste, bratte fjell, elver m.m. I denne

gruppa finner vi også dyr som har blitt liggende på ryggen, satt seg fast under eller kommet inn i bygninger, påkjørsler og tjuvslakting. Her kan mye gjøres gjennom tilsyn, gjerdning o.l.

4.4.3 Rovdyr

Hovedsakelig er gaupe, rev og ørn de vanligste skadegjørerne i Nes. Bjørn, ulv og jerv finnes bare i form av enkelte streifindivider. Det er ofte svært vanskelig å finne kadaver etter rovdyr, slik at tapsårsaken kan bli fastslått.

4.4.4 Løshunder

Større press på utmarka gjennom bl.a. turistutbygging fører til større problemer og mer uro i beiteområdene. Det dokumenteres hvert år sau som er drept eller skadd av løshunder. Løshunder kan også jage saueflokker med den følge at lammene kommer bort fra mødrene sine. I Nes er det innført båndtvang mellom 1. april til og med 30. september i de områdene der husdyr har rett til å beite og faktisk beiter.

Foto 2: Sau på beite angrepet av løshund. Hund har jaget og angrepet sauen med bitt bak framfot, ved øre og i halsen. Foto Svein Magne Bråten Juvhaugen

4.5 Tekniske innretninger

Dårlige gjerder og usikrede bygninger er dyrefeller for både beitedyr og ville dyr. Det har over lang tid blitt færre husdyrbrukere og færre som deler arbeidet med vedlikehold av gjerder. Det er en tendens at gjerder mot utmark mange steder er av dårlig kvalitet eller er manglende. Mange gamle gjerder i utmark som ikke er i bruk lenger, blir ofte heller ikke vedlikeholdt. Ved eierskifter, blir det ikke alltid informert om hvor eiendommen har gjerdeplikt. Norske vintre med mye snø krever at gjerder ettersees hvert år. Eiendomme av landbrukseiendommer uten aktiv drift lenger, vedlikeholder ofte ikke sine gjerdestrekninger. Disse grunneierne når man ikke via informasjonsbrosjyrer fra landbrukskontoret. Beitedyr i hytteområder kan være problematisk, da få hytteeiere ønsker å ha beitedyr rundt hyttene sine. Bruk av gjerder i hytteområdene er stadig kilde til konflikt. Det har vært flere tilfeller av dyretragedier i kommunen siste årene hvor sau har satt seg fast i oppsatte strømgjerder uten strøm og uten tilsyn. Ved observasjon av dårlig vedlikeholdte gjerder eller strømgjerder uten strøm og tilsyn bør grunneier varsles eller det kan rapporteres til Mattilsynet via www.mattilsynet.no.

4.6 Organisering av beitelagene/sankelaget

Utviklingen i beitenæringen med færre beitebrukere og større besetninger er for mange beitelag en utfordring med hensyn til økt arbeidsmengde per bruker. Dette gjelder både tilsyn og administrativt arbeid som rapportering, søknadsskriving mm for beitelagene. Det kan være vanskelig å få folk til

styrer og verv mm. I Nes er det i dag ett sankelag med 40 medlemmer i organisert beitebruk (2016). Sankelaget er delt opp i 12 beiteområder, med 1-8 medlemmer i hvert beitelag.

Dyrene slippes på beite ca. 15 juni, og sankes inn igjen i begynnelsen av september. I Nes gjennomføres normalt hovedsanken før fuglejakta 10. september, mens de fleste bøndene har som målsetning at alle dyr skal være sanket inn til elgjakta begynner 25. september. Med store flokker og dyr spredt over et stort område, kan det være vanskelig å få samlet inn alt til 25. september.

Foto 3: Sau med radiobjelle/GPS-sender. Radiobjelle letter tilsynet og sankearbeidet, og stadig flere saueiere tar i bruk dette hjelpemiddelet. Dette dyret har i tillegg til øreklyper med individnummer, navn og telefonnummer til eier, også nummermerke med telefon til eier lett synlig på bjella. Foto: Svein Magne Bråten Juvhaugen.

Tabellen nedenfor viser beiteområdene og tall fra 2013 og 2016 på hvor mange beitebrukere det var i hvert område, hvor mange sau og lam som ble sluppet og tapsprosenten.

Beiteområde	Medlemmer			Sau og lam på beite			taps% sau og lam		
	2013	2016	2018	2013	2016	2018	2013	2016	2018
Bøgaset	3	3	2	691	479	438	4,3	1,7	3,2
Børtnes-Ødegårde	4	4	4	726	762	776	6,2	2,6	4,5
Fekjan	2	2	1	427	418	119	4,2	3,1	0,8
Garnås	1	0	0	221	0	0	13,6	0	0
Liemarka	6	8	7	1196	1607	1048	7,4	5,9	7,7
Lyseren	3	3	3	422	614	701	4,5	6,2	4,4
Myking	5	5	5	589	761	785	2,2	2,6	3,4
Nes Østmark	3	3	4	989	1050	1387	7,5	4,8	10,3
Saupeset	2	2	3	805	866	881	2,4	2,2	2,4
Skirvedalen	4	4	4	999	959	954	10,9	4,5	6
Skålsrudstølen	2	3	2	391	431	450	3,8	2,8	1,3
Thoenmarka	1	1	1	280	273	295	7,5	8,1	10,9
Vestlia/liaset	2	3	3	892	960	973	8	5,6	2,2
	38	41	39	8628	9180	8807	6,3	4,3	5,3

5 VEDLEGG

1. Aktuelle lover og forskrifter.
2. Kart som viser tekniske installasjoner (saltplasser, samlekvæer, gjeterbuer ol.) (2017)
3. Kart over sankeområder (2017)
4. Kart, tap av sau på beite (2017)
5. Kart, sau/lam sluppet på beite (2017)
6. Kart, sau/km² (2017)
7. Handlingsplan

Vedlegg nr. 3-5 er hentet fra KILDEN NIBIO. <https://kilden.nibio.no>.